

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ OSMANLI PİYADE SUBAYLARININ KITA VE CEPHE GÖREVLERİ*

*Yunus SATILMIŞ***

Öz: Bu çalışmada, geç dönem Osmanlı ordusu içerisinde nicelik ve etkinlik bakımından sınıf-ı asli olarak kabul edilip, ordunun sevk ve idaresinde çoğunlukla esas sorumlu bulunan kadrolara yükselen piyade sınıfına mensup subayların, dönemin askerî yayınlarına göre barış (vakt-i hazar) ve savaş (vakt-i sefer) dönemlerinde kıtada ve cepheye icra etmekle sorumlu buldukları görevler incelenmiştir. Özellikle XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren son derece hareketli, değişken ve sarsıcı bir süreci bütün trajedileriyle yaşamış ve imparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinin idaresinde zaman zaman etkin rol almış bulunmalarına rağmen, geç dönem Osmanlı piyade subaylarının görev ve sorumluluklarına ilişkin ikincil kaynakların oldukça sınırlı ve yetersiz olduğu görülmektedir. Bu sebeple, geç dönem Osmanlı piyade subaylarının görev ve sorumluluk sahaları ile mesleki gelişimlerini ve profillerini etkileyen askerî kuralları anlamamıza katkı sunmak amacıyla olan bu çalışmanın temel kaynaklarını; Osmanlı ordusunun piyade sınıfına ilişkin nizamname, talimname ve arşiv belgeleri oluşturmuştur.

Çalışmada yararlanılan resmî/kurumsal askerî yayınların, çoğunlukla olması gerekeni tasvir ediyor olması, geç dönem Osmanlı piyade subaylarının hatıralarından istifade etmek suretiyle mevcut durumun da ortaya konulmasını gerekli kılmıştır. Bu amaçla, söz konusu dönemde askerî okullarda yetişmiş, bilhassa Makedonya Sorunu kapsamında Bulgar, Sırp ve Yunan çeteleriyle mücadelede görev almış ve akabindeki topyekûn savaş (1912-1922) döneminde önemli savaşlara katılmış bazı subay ve üstsubayların hatıraları incelenmiş ve elde edilen veriler kritik edilerek olması gereken ile mevcut durum arasındaki farklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Ordusu, II. Abdülhamid, Piyade, Subay, Barış, Savaş, Kıtada, Cephe.

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihi: 24.01.2018 - 31.12.2018

Bu makale, tarafımca kaleme alınıp, 02.06.2016 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından kabul edilen *II. Abdülhamid Döneminde Mektepten Cepheye Osmanlı Piyade Zâbiti (1876-1909)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara) başlıklı yüksek lisans tezine dayanmaktadır. Tez danışmanım Doç. Dr. Fatih Yeşil'e, hem tez yazımı hem de bu makalenin hazırlanması sürecindeki eğitici ve eleştirel katkıları için sonsuz müteşekkirim.

**Öğr.Gör. Millî Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu, Temel Bilimler, Tarih Bölümü, ysatilmis54@gmail.com.tr ORCID: 0000-0003-1419-7986

The Duties of Ottoman Infantry Officers on the Field and on the Front, during the Reign of Abdul Hamid II

Abstract: This study, based on military publications of the time, deals with the peacetime and wartime duties of the infantry officers on the field and on the frontline. These officers were regarded as the fundamental corps in the late period Ottoman army in quantitative and qualitative terms, and they were generally promoted to high ranks in the command and conduct of the army. Even though the late period Ottoman infantry officers experienced all the tragedies of the tumultuous, unstable and unsettling late 19th century, they occasionally played active roles in the administration of the transition from an empire to a nation-state; it is clear that the subsidiary sources regarding their duties and responsibilities are quite limited and insufficient. That's why, the archival documents, field manuals and regulations about the Ottoman infantry corps constitute the main sources for this study. This aims to contribute to the comprehension of the military rules influencing the duties, responsibilities, professional development and profiles of the late period Ottoman infantry officers.

As the official/institutional military publications referred to in this study mostly describe the ideal picture, it has become necessary to introduce the real conditions by disclosing the memories of the late period Ottoman infantry officers. To this end, we have analyzed the memories of some officers and senior officers, who studied at military schools in that period and fought against Bulgarian, Serbian and Greek gangs particularly within the scope of the Macedonian Question. They also took part in the important battles during the subsequent total war period (1911-1922). The data obtained has been analysed and used to shed light on the differences between the existing and the ideal situations.

Keywords: Ottoman Army, Abdul Hamid II, Infantry, Officer, Peace, War, Field, Front.

Giriş

Zâbitan[,] hıdemât-ı askeriyyenin kâffe-i aksamında efradın âmir ve muallimi olmak için malumat, tecrübe ve ahlak cihetleriyle efrada fâik bulunmalıdır (*Hıdmet-i Seferiyye Nizamnamesi*, Md. 6'dan aktaran, Ahmed Refik, 1325, s. 1).

İtalyan şair Fulvio Testi'nin "askerlerin yüzyılı" olarak adlandırdığı 1530-1630 arasındaki asırdan itibaren kale tasarımındaki devrim, ateş gücünün keşfi ve orduların büyümesi Avrupa ve Avrupa'yı taklit eden orduların savaş tarzlarını değiştirerek ister sahra muharebelerinde ister siperlerde isterse de surlarda olsun piyade sınıfına olan rağbeti artırmıştır. Ayrıca bir süvari için yapılan harcama ve ödenen ücrete karşılık çok sayıda piyade askerinin seferber edilebilmesi de bu değişim sürecini mali olarak desteklemiştir (Parker, 2014, ss. 163-164). Artık sahra muharebelerinin sonucunu hasım üzerinde ateşle kurulan baskının

belirlemeye başlaması silah teknolojisinin kısıtları dolayısıyla talimli ve disiplinli neferlerden müteşekkil orduları ön plana çıkartmaktaydı. Aynı hiza ve istikamette bulunan, aynı anda adım atıp, aynı anda silahlarını ateşleyebilen neferlerin eğitimi, başarılı bir sevk ve idare için tıpkı komuta ettikleri neferler gibi muallim ve mütefennin subay kadrosunun oluşumunu zorunlu kılmıştır. Ordu mevcutlarının büyümesine koşut olarak piyade birliklerinin nefer sayısının artması ise doğal olarak piyade subaylarının önemini daha da artırmıştır.

Silah teknolojisinde yaşanan büyük değişim de subay sınıfının oluşumunda büyük bir etkiye sahiptir. Bilimsel Devrim'in doğal sonucu olan Endüstri Devrimi'nin beraberinde getirdiği modern teknoloji ürünü silahlar orduların ateş gücünü zaman içerisinde geliştirmiştir. Bu gelişimle eş zamanlı olarak ortaya çıkan zorunlu askerlik sistemi orduların kitleselleşmesine ve ordu nüfuslarının aritmetik bir biçimde katlanmasına zemin hazırlamaktaydı. Böylesi büyük bir insan kitlesinin gerek muharebe alanında gerekse kıtlada sevk ve idaresi hiç şüphesiz daha fazla teknik bilgi ve tecrübe gerektirmekteydi. Avrupa'da ve Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde açılan modern askerî okullar ve akademiler bu gereksinimin ve Aydınlanma'nın akılcı yaklaşımının bir sonucuydu. Nitekim demiryolları ve telgraf gibi teknik gelişmeler de dikkate alındığında, XIX. yüzyıl boyunca savaş ve ordu organizasyonlarının çok daha karmaşık bir hâle geldiği söylenebilir. Söz konusu gelişmelerin sunduğu yeni imkân ve kabiliyetlerin orduya yansıtılması ve sayısı hızla artan askerî birliklerin uyum içerisinde kullanımının sağlanması için özel olarak eğitilmiş subaylardan oluşan bir genel karargâh, yani Genelkurmay idaresi oluşturulmuştur (Archer vd., 2006, s. 380; Ayrıca bk. Tetik, 2018, ss. 43-44).

XIX. yüzyıl boyunca Avrupa ordularında görülen bu gelişmeleri takip etmeye çalışan Osmanlı ordusu da II. Abdülhamid dönemine (1876-1909) geldiğinde modern Avrupa ordularındaki gibi üç esaslı askerî sınıfı ihtiva etmekteydi: piyade, topçu ve süvari. Muharebeyi yapan, en ziyade tehlikeye maruz kalıp, en çok zayıyatı verdiği için zaferin bütün şan ve şerefi kendisine ait görülen ve bu sebeple de incelediğimiz dönemde *sınıf-ı asli* olarak anılan piyade sınıfının XIX. yüzyıl muharebelerindeki en temel vazifesi; “kendi başına ne gelebileceğini hiç düşünmeksizin düşmana yanaşmak” (Boucher, 1932, s. 118), topçu ile müştereken ateş ederek düşmanı ezmek ve hasmın son mukavemetini yalnız başına kırmak olarak kabul edilmekteydi (Mustafa Hilmi, 1327, s. 23). Piyade sınıfının görevi temelde bu iken, piyade subayı ise barış döneminde (eski tabirle vakt-i hazar) askerlerinin talim ve terbiyeleriyle meşgul olup, seferberlik/savaş döneminde (eski tabirle vakt-i sefer) onların şevk ve gayretlerini tahrik eden, askerlerinin inzibatını sıkıca elinde tutan, icabında itaatlerini cebri şiddetle temin eden, onları her türlü faydasız yorgunluktan esirgeyen, fakat gerektiğinde muvaffakiyet için onlardan her türlü fedakârlığı

talep eden kıymetli bir mevki sahibi olarak görülmekteydi (Boucher, 1932, s. 138).

Emrine verilen köylü (veya şehirli) bir erkeği şartlandırarak, ona bir asker sertliği kazandırmak ve böylece onu herhangi bir köylü (veya şehirli) olmaktan çıkararak askerleştirmek piyade subayının görevleri arasında iken, askere; silahıyla birlikte başı dik, silahı omzunda, gözleri subayının içine bakar vaziyette durmayı öğretmek de subayın sorumluluğundaki talim ve terbiyenin ilk önemli adımı olarak sayılmıştır (Bröckling, 2008, s. 98). Bu talim ve terbiyenin öğretildiği merkez ise kışlalar olmuş ve ordunun çeşitli sınıfları için yetiştirilen askerler, burada “İtaati¹, disiplini, temizliği, yürüme² ve her şeyden önce yeni bir ahlak sistematiğini öğrenerek âdeta yeniden doğmuşlardır.” (Yeşil, 2011, s. 272).

XIX ve XX. yüzyıl Avrupa ordularının subaylarını etkilediği gibi, Osmanlı subaylarının da fikirlerini okuyup incelediği savaş ve strateji teorisyenlerden General Carl von Clausewitz; “Savaşmak daima belirgin ve kişiye özgü bir iş olacaktır.” diyerek, kıtada subaylar eliyle öğretilen bu askerî eğitimlerin nihai hedefini, Avrupa’da savaşçıların bağlı olduğu temel kurum olarak gördüğü Alay’ın ruhu ve ahlaki değerleri üzerinden şöyle açıklamıştır:

Öldürücü ateş altında beraberliğini yitirmeyen, hayal ürünü korkularla sarsılmayan, gerçek korkulara tüm gücüyle karşı koyabilen, kazandığı zaferlerle övünen, emirlere itaat etme gücünü yitirmeyen, yenilgiye uğradığı zaman bile subaylarına saygı duyan, fiziksel gücünü tıpkı bir atletin kasları gibi sıkıntı ve çabayla geliştiren bir ordu, silahına karşı duyduğu saygı fikriyle niteliklerine ve görevlerine sarılırsa, gerçek askerlik ruhuna sahip olmuş demektir (Clausewitz’ten aktaran, Keegan, 2007, s. 43).

Osmanlı Piyade Subaylarının Barış Döneminde Kıta Görevleri

II. Abdülhamid dönemi Osmanlı ordusunda piyade sınıfı subaylarının barış dönemindeki görevleri XIX. yüzyıl modern savaş sanatının temel bilgi, tecrübe ve anlayışlarından hareketle tespit edilmeye çalışılmış ve bu görevlerin rütbelere taksimi ise *Piyade Dâhiliye Kanunname-i Hümayunu* ve *Piyade*

¹ Nizâm-ı Cedit, Eşkinci Ocağı ve Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye tecrübelerinde de görüleceği üzere, askerlerin öncelikle emirlere ve emir veren subaya itaat edecek şekilde terbiye edilmelerine verilen önem hakkında ayrıca bk. (Yıldız, 2009, s. 329).

² Piyade subaylarının görevlerini ayrıntıları ile açıklayan Miralay Mustafa Hilmi’ye göre: “... Zabt u rabt için ehemmiyet-i fevkaladesi olan yanaşık nizamda icra olunan talimlerin bir itina-yı tam ile icrası muktezidir. Bundan anlaşılıyor ki yanaşık nizamların talimi maksad-ı aslı olmayıp[,] tesis-i zabt u rabta hâdim bir vasıtaadır” bk. (Mustafa Hilmi, 1327, ss. 10-11).

*Talimnamesi*³ başlıklı resmî askerî yayınlar yolu ile yapılmıştır. Piyade subaylarının kıtadaki görevlerini açıklayan ve çoğunlukla dönemin paradigma (örnek alınan) ordusu olan Alman ordusunun askerî talimnameleri esas alınarak kaleme alınan bu resmî askerî yayın külliyesi, çoğunlukla Osmanlı erkânıharp (kurmay) subayları tarafından ve temelde dönemin resmî askerî yayınlarına dayanılarak veya bu yayınların şerhleri yapılarak yazılan *Hazarda ve Seferde Piyade Zabiti* vb. başlıklı araştırma eserleri yoluyla zenginleşmiştir. Bu eserler incelendiğinde, Osmanlı piyade subaylarının barış dönemindeki görevlerinin temelde iki başlık altında toplandığı görülmektedir. Bu başlıkların birincisi, *sevk ve idare* iken, ikincisi ise *askerlerin usul-ü terbiyesi* olmuştur (Mustafa Hilmi, 1325, s. 3)⁴.

Piyade subayının kıtadaki görevlerini açıklayan temel askerî kaynaklarda, subayların devamlı olarak hatırında tutması gereken düşüncenin; barış döneminde gerçekleştirilen her bir hazırlığın ve eğitimin, harbin sıkı ve kaotik koşullarına uygun düşmesi ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. Bu ihtiyaca karşın, Makedonya’da görev yapan Piyade ErkânıHarp Yüzbaşı Kâzım Karabekir’e göre, XX. yüzyıl başında bölgedeki Osmanlı nizamiye ve redif birliklerinin talim ve terbiye durumu büyük bir ihmal içinde çok kötü idi ve talimler çoğunlukla muharebenin icap ettirdiği şekillerden pek uzaktı. Ona göre, yapılan talimler; “yanaşık nizamda gidiş gelişler ve terbiye-i münferide”den ibaretti” (Karabekir, 2009, s. 203).⁵ Barış dönemi hazırlıklarının harbin koşullarına uygun olması gereği yanında, harpte ruh ve fikrin pek çok elim tesir altında bulunması dolayısıyla, muğlak ve karışık tertibat ile muharebe edilmesi mümkün olamayacağından, yalnızca sade ve basit nizamlar kullanmanın zafer kazanmak açısından gerekli görüldüğü de söz konusu askerî yayınlarda öncelikle açıklanan hususlardan olmuştur. Bu nedenle, hakiki muharebelerde ve harbe uygun talim ve terbiyede işe yaramayıp, ancak göze hoş görünecek olan her türlü suni hareket ve nizamlarla, seferde icrası mümkün olmayan suni

³ *Piyade Dâhiliye Kanunname-i Hümayunu* (atıf yapılırken kısaltılarak *Piyade Dâhiliye* ifadesi kullanılmıştır) ve *Piyade Talimnamesi* belirli zaman aralıklarıyla ta’dil edilmiş olup, anılan kaynakların çalışmada kullanılan basımlarının künyeleri kaynakçada sunulmuştur.

⁴ Piyade sınıfının XIX. yüzyıl savaşlarında diğer askerî sınıflardan bağımsız olarak muharebe etmesi gayet nadir olduğundan, birlikte muharebe ettiği diğer askerî sınıfların hareket tarzları ve temel bilgileri de piyade muharebesini etkilediği ölçüde piyade talimnamelerinde yer almıştır. Bununla birlikte, bir talimname, askerî harekâtın yönetimine (tabiye) ilişkin bütün kural ve usulleri içermeyeceğinden, komutan ve subayların muharebede lazım gelen tedbirleri tereddütsüzce ve süratle alabilecek şekilde *muallem* (talimli) bulunmaları gereği de bu talimnamelerde hatırlatılmıştır.

⁵ Karabekir’in 1906’da 3’üncü Ordu birlikleri hakkında yaptığı tasvir hakkında bk. (Karabekir, 2009, s. 155).

tedbirlerin subaylar tarafından icat ve kabulü talimnameler ile yasaklanmıştır. Ayrıca bu tür lüzumsuz talimlerin engellenmesi de her subayın vazifelerinden biri olarak sayılmış ve bölük komutanı ile onun üstünde bulunan bütün birlik komutanları, astlarının talimname hükümlerine uygun olarak talim ve terbiye icra etmelerinden sorumlu tutulmuşlardır (Mustafa Hilmi, 1325, ss. 9-11; 1327, s. 466).

Talim ve terbiyenin harp koşullarına uygun olması, talimnamede belirtilen standartlarda icra edilmesine bağlı görülmekteydi ve bu da kıtada talimi idareye memur olan komutanın bir program tertip etmesini gerektirmekteydi. Bu talim programı oluşturulurken, hangi iş ve harekâtın talimhanede ve hangilerinin arazi üzerinde talimi gerektireceği, hangi eğitime ne kadar süre tahsis edileceği tayin olunup, bulunulan coğrafyanın iklimi ve diğer özellikleri de dikkate alınır. Talim olunacak harekât, tahsis olunan haftalara taksim olunarak, bir hafta taksimatı, buna göre bir günlük taksimat ve bir günde yapılacak talimler için de her hareketin icra müddeti saat ve dakikalarıyla belirlenecek şekilde saat taksimatı hazırlanırdı (Mustafa Hilmi, 1325, ss. 16-17). Hâlbuki Balkan Savaşı'ndan sonra kendisini sorgulayan ve düşüncelerini kaleme alan subaylardan Piyade Erkânı Harp Binbaşı Mehmed Nuri (Conker), orduyu barış döneminde yetiştirmesi gereken subayların bile Piyade Talimnamesini ve Sefer Hizmetleri Yönetmeliğini tam olarak okumadıklarını ve incelemediklerini ifade etmektedir (Mehmed Nuri, 2010, s. 70). Balkan Savaşları'na katılan subaylardan Yüzbaşı Selânikli Bahri ise aynı hususta hatıratında şunları dile getirmiştir: “Bir ordunun harp kıymeti zabitan heyetinin kıymeti ile ölçülür. Ben bütün mevcudiyetimle söylerim ki bizde ben de dâhil olduğum hâlde zabitanın yüzde doksanı talimnamenin muharebe kısmını okumamış, tâbiye ve seferiyeyi karıştırmamıştır” (Selânikli Yüzbaşı Bahri'den aktaran, Bacanlı, 2003, ss. 104-105).

Günümüzde tek er muharebe eğitimi olarak bilinen ve incelediğimiz dönemde ise terbiye-i münferide olarak anılan askerî eğitimin ciddiye, ihtimam ve dikkatle icrası bütün bir askerî talim ve terbiyenin esası olarak görülmekteydi. Bu eğitim, acemi erin mensup olduğu bölük komutanının mesuliyeti ve bölük subaylarından birinin (kaide olarak en kıdemsizinin) hususi nezareti altında icra edilmekteydi (Mustafa Hilmi, 1325, s. 36). Spor (idman) talimleri ise çeviklik, vücuda hâkimiyet ve iyi bir duruş sağlayarak, askerî harekâtın icrasında keskinlik ve sürat teminine katkı sağlayacağından önemli görülmüş ve subayların sorumlulukları dâhilindeki talim konularından biri olmuştur (Mustafa Hilmi, 1325, s. 38).

Terbiye-i münferide, yanaşık düzen talimleri ve bölük ve üstü birliklerin talimleri belirli aralıklarla teftiş edilmekte, idman, atış (endaht) ve seferiyeye talimlerinin teftişi yaz devrinin sonlarına doğru yapılmaktaydı. Acemi talimleriyle bölük talimlerinin teftişi alay komutanı ve onun yokluğunda

(gaybubetinde) tabur komutanı tarafından yapılırken, daha büyük birliklerin teftişi ise en büyük üst (mafevk) (Kolordu, Fırka ve Liva komutanları) tarafından yapılmaktaydı. Teftiş edilen birliğin büyük küçük bütün subayları teftiş sırasında hazır bulunmakla mükellefti. Askerin muayenesi ile başlayan teftişler, müfettiş subay tarafından talep edilen hareketler görüldükten sonra icra olunacak resmî geçitle sona ererdi. Müteakiben ise icra edilen hareketler bütün subaylar arasında ayrıntılı bir şekilde eleştirilere tabi tutulur ve gerekli görülen düzeltmeler yapılırdı (Mustafa Hilmi, 1325, ss. 17-18). Ancak bu dönemde kıtadaki birliklerin talim ve terbiye durumunu incelemiş bulunan Kâzım Karabekir, daha erkânıharp namzedi olduğu yıllarda (1901/1902) Selânik'e yaptığı ziyarette gördüğü durumu şöyle tasvir etmiştir:

Ordu çok zayıf. Pek yaşlı ve alaylı ümmî ümera çok (...) Zabitlerden alaylı çok. Asker yer yer [Bulgar] ihtilâl[i] için dağılmış. Talim ve terbiyeden eser yok. Bu gidişle bu havalinin elde tutulması imkânsız gibi bana bir kanaat geldi (...) Büyük kumandanlar dünyadan bihaber (...) Küçükler kendi havalarında (Karabekir, 2009, s. 144).

Balkan Savaşları'ndan sonra ordunun sorgulandığı günlerde *Bozgun* adlı eserini kaleme alan Hafız Hakkı Paşa da Osmanlı ordusunun 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonraki barış döneminde yaptığı eğitimleri geniş bir çerçevede şöyle değerlendirmiştir:

Osmanlı ordusunun Moskof seferinden (1877-78) İkinci Meşrutiyet'e kadar geçen zaman içinde gördüğü askerlik eğitimi harbin ihtiyaçlarına zerre kadar uymazdı. Harpte orduya zaferi temin edecek en büyük kuvvet, manevi kuvvet ile silah kuvvetidir. Manevi kuvvetin fikrî terbiyesi o zaman âdeta yasaktı. Disiplin ve itaat cihetleri ise hafiyelikler ve yıllarca silahlı kalan askerlerin sık sık isyanları, zabitlerin maaş için, terfi için telgrafhaneleri basmaları ile büsbütün bozuktu. Orduda ancak riyakâr, nefret eden, korkak bir itaat vardı. Harpte bozgunluğa karşı koyacak itaat ise ancak, gönülden gelen hürmetli, anlayışlı itaattir (Hafız Hakkı Paşa, ty. [1973?], s. 100).

Balkan Savaşları'nda ordunun niçin bozguna uğradığını araştıran gazeteci Tüccarzâde İbrahim Hilmi de II. Abdülhamid devrindeki ordunun talim ve terbiyesini değerlendirmiş ve bu ordunun savaşma kabiliyetinin çok düşük olduğunu, talimlerinin yavaşık düzen hareketlerinden ibaret olduğunu ve atış ve seferberlik hizmetleri üzerine yapılması gereken talimlerin yapılmadığını vurgulamıştır. Bu eksikliklerde, zamanın askerî erkânının askerlikteki ihtisaslarının üniforma taşımaktan ibaret olmasının da etkili olduğunu belirten İbrahim Hilmi, çoğu subayın Mekteb-i Harbiyye'de öğrendiği bilgileri unuttuğu gibi, bu bilgilerini artırmakla da uğraşmadığını vurgulamıştır (Tüccarzâde İbrahim Hilmi, 2012, ss. 61-62).

Osmanlı subaylarının görevi yalnızca harbe hazırlık ile sınırlı görülmemiş, askerlerin hayatları boyunca onlara tesir edecek talim ve terbiye-i iptidaiye ile fezâil-i ahlâkiyye konularında da subayların gayret göstermeleri beklenmiştir. Bu maksadın temini; “zabitin, fezâil-i harbiyye ve ahlakiye ile malumat-ı mükemmele-i askeriyyede efrada numûne-i imtisal” olmasına bağlı görülürken, subayın sanatına büyük bir bağlılık göstermesi ve vazifesini derin bir şevk ile icra etmesi de yukarıdaki maksatların temininde ön koşul olarak kabul edilmiştir. Subayların yukarıdaki vazifeleri layıkıyla icra edebilmek için sahip olmaları gereken diğer evsâflar ise; sürat-i karar, şiddet-i azim, sebat ve metanet, hâkimiyet-i nefis, sürat-i intikal, kendiliğinden hareket (inisiyatif), nefse emniyet, hubb-u şân, kuvve-i hafzâ, cesaret, ısrar-ı tabî’, beşere vukuf, efrada karşı muhabbet ve icrayı nüfuz olarak ifade edilmiştir (Ahmed Refik, 1325, ss. 1-2).⁶ Subayların barış döneminde askerlerinde tesis etmesi gereken hasletler ise sadakat, muharebeye hazırlık, sebat ve gayret, cesaret, itaat, namuslu tavır ve hareket, arkadaşlarla hüsn ü imtizaç ve muamelede bulunmak olarak tespit edilmiştir (Nâsır ve Mustafa Ragıb, 1307, ss. 2-10).

Subayların talim sırasında askerlerinin en ufak bir hatasını bile görerek düzeltmesi, askerinin de, hata etmesi hâlinde subayının kendisini düzelterek emin olması arzu edilmiş, bu ise talim sırasında subayın fevkalade dikkatli bir şekilde inzibatı temine gayret etmesine ve emirlerini (kumandalarını) şiddetli ve keskin vermesine bağlı görülmüştür. Ayrıca, emirler açık, kısa ve kati olmalı iken, emri alacak olan astın (madunun) dirayeti de subay tarafından dikkate alınması gereken etkenlerden biri olarak sayılmıştır (Ahmed Refik, 1325, ss. 15-17). Bütün bu vazife ve evsâfların uzun bir meslek yaşamı boyunca devam ettirilebilmesi ise II. Abdülhamid dönemi Osmanlı ordusunu Alman ekolüne göre yeniden yapılandıran Goltz Paşa’ya göre gençlik şevkini ve gayretini kaybetmemeye bağlıdır. Goltz Paşa’nın ifadesiyle: “Zabit olan zat, gençliğinin şevk ve gayretinden birazını mesleğinin nihayetine kadar muhafaza etmelidir” (Von der Goltz’tan aktaran, Ahmed Refik, 1325, s. 33). Hâlbuki Mehmed Nuri (Conker), Zabit ve Kumandan adlı eserinde, eğitimlerini çoğunlukla II. Abdülhamid döneminde alıp müteakiben Balkan Savaşları’na katılan Osmanlı subaylarını değerlendirirken: “Üzerinden yüzyıllar geçen kayıptan başka, yakın zamanda uğradığımız mağlubiyetten (Balkan Savaşları) dolayı Rumeli’deki dindaşlarımızın çektikleri her türlü keder, sıkıntı hep bizim rehavetimizden, yeterli olmayışımızdan; harbin istediği seviyede muharebe meydanlarında zekâ ve güç gösteremeyişimizin tabii bir sonucu yüzündendir.” (Mehmed Nuri, 2010, s. 81) diyerek, talimnameler yoluyla erişilmek istenen

⁶ Bu evsâfların subayların mesleki gelişimini ilgilendiren açıklamaları Ahmed Refik’in *Takım Zabıtlarına Rehber* adlı eserine göre (H. 1325, ss. 2-14 arasından derlenerek) Ek 1’de sunulmuştur.

seviye ile içerisinde bulunulan durum arasında büyük farklar olduğunu göstermiştir.

Bütün büyük ve küçük subayların (cümle zabitan ve küçük zabitan ve onbaşıyan)⁷ hem barış hem de seferberlik/savaş döneminde kendi rütbelerinden bir üst rütbede bulunan zevatın bütün hizmet ve vazifelerinin (kâffe-i hıdemât ve veza'ifinin) hüsn-ü ifasına iktidar edecek mertebede “her nev’i ameliyat ve nazariyatı rü’yet etmeleri (görmek, idare etmek) ehem ve elzem mevaddan add ve itibar olduğundan” (*Piyade Dâhiliye*, 1314, ss. 167-168), bir subayın kendi rütbesinin gerektirdiği hizmetleri ifa ederken, diğer yandan da bir üst rütbedeki komutanını çok iyi gözlemlemesi gerekmektedir. İçtima veya başka bir amaçla her gün üç kez (sabah, akşam ve yatsı vakitlerinde) yapılan ve kıtadaki önemli toplu faaliyetlerden olan ta’dâdlar [sayım], bu minvalde subayların üstlerini rol model olarak inceleyebildikleri ortamlardan biriydi (*Piyade Dâhiliye*, 1314, s. 139).

Talimlerin icrası ve takibi kıtadaki en önemli vazifelerden olduğundan, Piyade Dâhiliye Kanunnamesi bu konuda hangi rütbedeki subayın görevinin ne olduğunu da açıklamıştır. Kanunnameye göre, Miralay talim faaliyetlerinin tamamından mesul olmakla, astları olan askerlerin kanunnamelere ve talimnamelere tamamen tabi olmalarına; “kavâid münderecesinden hiçbir bahane ile inhiraf ve mübaadet (uzaklaşma) etmemelerine dikkat ve itina eyleyecek” ve vazifeleri arasında vakit buldukça derslerde ve uygulamalı askerî eğitimlerde bizzat mevcut bulunacaktır. Ka’immakam; “talim ve taallüme mütedair olan hususatın hem tafsilatına ve hem de heyet-i mecmuasına memur olduğundan[,] muallimlik hıdmetinde istihdam olunan subaylara ve küçük subaylara delalet ve nezaret edecektir.” Bunun yanında eğer acemi talimine bizzat nezaret edemez ise, acemi talimine memur olan Binbaşının takrirlerini hazırlayarak her hâlde ve mahalde muallim olan kişilerin; “acemi neferata refik ve mülayemet ve bahusus sabır ve tahammül ile muamele eylediklerini tahkik ve istihbar ve neferat-ı merkumenin rencide olunmadığına hafî ve celî bir şekilde vâkıf olacaktır.” (...) Kolağası ve Yüzbaşı rütbelerindeki subaylar acemilerin talimine memur olan büyük subaylardan birinin maiyetine dâhil edilecek ve bu Kolağası veyahut Yüzbaşı hafta nöbetinden ve karakol hizmetinden muaf olarak her sene veya iki senede bir değiştirilecektir. Ayrıca; acemilerin sayısının fazla olması hâlinde her taburdan bir Yüzbaşı, Kolağasının emrinde eğitimlerin icrasında görev alacaktır. Mülazım-ı evvel ve sâniler ise; “acemilere talim yaptırılmalarından dolayı karakol hıdmetinden muaf olmayıp[,] ziyade muallim yetiştirmek için sık sık tebdil olunacaklardır” (*Piyade Dâhiliye*, 1314, ss. 166-167).

⁷ 1827-1910 tarihleri arasında Osmanlı ordu teşkilatındaki rütbeler ile subayların rütbeleri gereği komuta etmesi gereken birlikler için bk. Ek 2.

XIX. yüzyıl Avrupa ordularında olduğu gibi, Osmanlı ordusunda da kıtanın gördüğü önemli hizmetlerden biri, askerlerin askerî eğitim dışındaki konularda da eğitilmesi ve askerlik sonrası hayattaki kabiliyetlerinin artırılması olmuştur. Bu sebeple kıtadaki temel askerî birlik olan Alaylarda, başta Miralay olmak üzere bütün subay heyetinin askerlere yönelik bu türlü eğitimlere katkısının olması istenmekteydi. Alay içerisinde küçük subaylara ve askerlere mahsus olan okuma yazma⁸ ve ilm-i hesab mekteplerinin nasıl çalışacağı hususi bir emirname ile belirlenirken, mektebin bu emirnameye uygun işleyip işlemediği de Miralay'ın sorumluluğundaydı. Piyade Dâhiliye Kanunnamesi, kıtada verilmekte olan bu eğitim-öğretim faaliyetinin sorumlularını da belirlemekteydi. Buna göre, Miralay; “kendi alayında malumatın ilerlemesine bizzat makderet edip (güç vermek) [,] emri altında bulunan efrad-ı askeriyeyi tahsile teşvik edecek ve kuvve-i aklıye ve bedeniyelerini teksir (artırmak) ve tevsî' (genişletme) eyleyecek esbabın istihsalinde asla tekâsül (üşenme, tembellik) ve ihmal etmeyecektir” (*Piyade Dâhiliye*, 1314, s. 180). Mektebin idaresinden sorumlu olan Alay Emni alay içerisinde ders okutmaya muktedir subayları tespit edip Miralay'a arz eyleyecek, ders veren subaylar ise ders verdikleri için herhangi bir hizmetten muaf olmayacaklardır (*Piyade Dâhiliye*, 1314, s. 180). Bu mektebin dışında, acemi askerlerin tabur talimine geçtiklerinde başlayacağı bir talim olarak eskrim talimi de alay içerisinden seçilecek bir subay ile onun nezaretindeki muavin küçük subayların muallimliğinde icra edilecektir. Ayrıca barış döneminde askerlerin vücutlarını takviye etmek ve onlara sürat kazandırmak için güreşmek ve koşmak gibi oyunlar ile cimnastik (jimnastik) talimleri de icra edilecektir. Bu eğitimler de Miralay tarafından takip edilip, kendisi tarafından yüzme talimine nezaret etmek üzere bir subay tayin edilecektir (*Piyade Dâhiliye*, 1314, ss. 182-183).

Subayların kıtadaki önemli görevlerinden biri de *Talimat-ı İlmiye* ve *Nazariyat-ı Ameliye* konusundaki görevleridir. Piyade Dâhiliye Kanunnamesi'nde piyade subaylarının kıtada Talimat-ı İlmiye konusundaki görevleri şu şekilde açıklanmıştır:

[Binbaşı:] Binbaşılar her sene yeni baştan evvela nefer ve bölük ve avcı ve nişan talimlerini ve sonra dâhiliye, kal'a [kale] ve seferiyye kanunnamelerini sırasıyla zabıtana kıraat ettirip tarif ve tedris eylemelidir. Bir zabıt bir dersin hitamında evvel dersi hem icra ve hem de tarif etmeye kesb-i iktidar etmedikçe diğer derse geçirilmeyecektir. Derslerden geri kalmış olan zabıtlardan ayrıca bir sınıf tertip olunarak tedris ve talimleri

⁸ Osmanlı-Sırp-Karadağ Harbi sırasında kaleme alınan bir belgede: “Birliklerde görevli subaylardan (özellikle Alaylı olanlardan) okuma yazma bilmeyenlerin terfi ettirilmemesi, bilhassa birlik komutanlarının kurslar açarak okuryazar subay yetiştirilmesine önem vermeleri gerektiği” vurgulanmıştır. bk. (ATASE Arşivi, Osmanlı-Sırp-Karadağ Harbi Koleksiyonu, Kutu 15, Gömlek 169).

mütehasıs bir yüzbaşıya ihale olunacaktır. [Ka'immakam:] Alay talimi nazariyatı Ka'immakam tarafından Kolağalara ve Yüzbaşılara tarif ve tedris olunacak ve Binbaşılar bu derste mevcut bulunacaklardır. [Sağ Kolağası ve Mülazım-ı evvel ve sâniler:] Talimatın nazariyatı [ve] hıdemât-ı muhtelif kanunnameleri Sağ Kolağası marifetiyle ve lede'l-iktiza mülazım-ı evvel ve sânilerin muavenetiyle küçük zabıtlere ve Sol Kolağası marifetiyle ve birkaç küçük zabıt marifetiyle onbaşılara tarif ve tafsil olunacaktır (*Piyade Dâhiliye*, 1314, ss. 168-169).

Piyade subaylarının kıtada Nazariyat-ı Ameliye konusundaki görevleri ise Piyade Dâhiliye Kanunnamesi'ne göre şunlardır:

Her sene Nisan ibtidasından (başlangıç) Teşrîn-i evvel (Ekim) ibtidasına kadar Ka'immakamın taht-ı nezaretinde olmak üzere bir Binbaşı marifetiyle zabıtana ve küçük zabıtana ve onbaşılara nazariyat-ı ameliye tedris olunacaktır. Şöyle ki[;] bir sıra üzere müretteb olan bölükler ile evvel emirde bölük ve tabur talimi ve sonra alay talimi icra olunup[,] Kolağaları bazen tabur kumandasında[,] Yüzbaşılar tabur kumandasıyla Kolağalık hıdmetinde ve Mülazımlar bölük kumandasında istihdam olunsunlar. Küçük zabıtlere ile onbaşılar dahî kal'agözlük farızasını tahsil eylesinler (*Piyade Dâhiliye*, 1314, ss. 169-170).⁹

1906 yılında Selânik merkezli Üçüncü Ordu'da bölük komutanlığı görevini üstlendiği zaman, bağlı olduğu Alay'ın talim ve terbiyesi ile de ilgilenen Piyade ErkânıHarp Yüzbaşı Kâzım Karabekir, bölüğündeki küçük subayların kroki yapmayı ve rapor yazmayı bilmediklerini, bölüğünün atış ve mesafe tahmini talimi yapmadığını ve diğer bölüklerin de böyle olduğunu görmüş (Karabekir, 2009, s. 204) ve bu durumu -talimnamelerde tafsilatıyla açıklanan hususların uygulamasının subayların uygulama beceri ve arzularına bağlı olduğunu tekrar gösterir şekilde- ciddi bir serzeniş ile hatıratında şöyle ifade etmiştir:

(...) Ne binbaşı ne de alay kumandanı bir gün talime gelmemişler. Talimhaneyi bile bilmiyorlarmış... Bulgar, Sırp ve Yunan ordularının günden güne tekemmülü, kumanda heyetinin bu yüksekliği karşısında, bu kumandanlarla zavallı Türk ordusu istikbalin bu müşterek düşmanları karşısında, ne yapacak? (...) (Karabekir, 2009, s. 200).

Yukarıdaki genel görev ve sorumluluklarının dışında, barış dönemindeki görev, sorumluluk ve şartlarının ayrıntıları Piyade Dâhiliye Kanunnamesi'nde rütbelere göre ayrı ayrı ele alınan piyade subaylarının¹⁰ günlük yaşamlarını

⁹ Kıtada uygulamalı talimlerin hangi aylarda, ne şekilde ve kimlerin sorumluluğunda icra edildiği hakkında geniş bilgi için bk. (*Piyade Dâhiliye*, 1314, ss. 172-179).

¹⁰ Piyade Dâhiliye Kanunnamesi'nde ele alınan bu görev ve şartlar, neredeyse kıtadaki her durum için bir açıklamada bulunulduğunu ve her görev için bir sorumlu belirlediğini göstermektedir. Miralay'dan Mülazım-ı Sâni'ye kadar olan rütbelerdeki piyade subaylarının ayrıntılı görev, sorumluluk ve şartları

düzenleyen belirli kurallar da resmî askerî yayınlarda yer almıştır. Subaylar, talim ve hafta nöbeti dolayısıyla haftada bir gün izin kullanabiliyor ve izin alan her subay bu iznini bir üst amirine bildiriyordu. Günlük izinlerde her subaya izin vermeye kimin yetkili olduğu, alınan izinlerin süresi arttıkça (8 gün, 15 gün, 30 gün ve daha fazlası) bu izinlerin hangi rütbedeki/makamdaki komutanlar tarafından verilebileceği ve izinden dönen subayın neler yapması gerektiği de Piyade Dâhiliye Kanunnamesi ile belirlenmişti. Kendilerine verilen iznin bitmesine rağmen kıtaya dönmeyen subaylar, eğer kabul edilebilecek bir özür beyan ve ispat edemiyorlarsa şiddetli göz hapsiyle cezalandırılmaktaydılar. Eğer izin sürelerini sekiz gün kadar aşmış iseler ceza olarak bir sene zarfında sılaya ruhsattan mahrum bırakılmaktaydılar. Eğer izin sürelerinden dönüşleri on beş gün kadar geçmiş ise Kumandan Paşa tarafından kurulması emredilen divanharpte yargılanmalarına hükmedilmekteydi. Gitmelerine izin verilmeyen mahallere giden subaylar göz hapsiyle cezalandırılırken, kırk sekiz saat kadar ortalıktan kaybolan subaylar ise şedit göz hapsiyle cezalandırılırlardı. Eğer bu süre altı günden fazla sürmüş ise onların da divanharpte yargılanmalarına hükmedilirdi (*Piyade Dâhiliye*, 1314, ss. 201-204).

Mektepten ayrıldıktan sonra İmparatorluğun geniş coğrafyasına dağılan kıtalarda görev yaptıkları için, uzun süreler ailelerini ve arkadaşlarını göremeyen subaylar, posta ücretlerini vererek posta nöbetçisi olan çavuş vasıtasıyla mektuplarını postaneye ulaştırmaya ve oradan aldrabilmeye yetkiliydiler. Kıtada askerlerin posta ve mektuplarının gönderilmesi ve alınması da subayların idare ve nezaretinde çavuş ve başçavuşlar tarafından yürütülmekteydi (*Piyade Dâhiliye*, 1314, ss. 195-198).

Barış döneminde kıtadaki askerî yaşamın olmazsa olmazlarından biri de askerî silsileye göre küçük subaylardan paşalara kadar olan rütbelilere askerlerin nasıl hitap ettiği meselesidir. Askerler askerî silsileye göre üstlerinden: onbaşılara ve çavuşlara “falan onbaşı veya çavuş”, bölük emînleri veya başçavuşlara “bölük emini falan efendi, başçavuş falan efendi”, mülazımlara “mülazım ağa, efendi, bey”, yüzbaşılara “yüzbaşı ağa, efendi, bey”, binbaşılara “binbaşı efendi, bey”, ka’immakamlara “ka’immakam bey”, miralaylara “miralay beyefendi”, mirlivalara ve daha büyük rütbeli paşalara “paşa hazretleri”, kal’a, fırka ve kolordu kumandanlarına “kumandan bey” veya “paşa” diye hitap etmekteydiler (Mustafa Hilmi, 1328, s. 12).

hakkında geniş bilgi için bk. (Satılmış, 2016, ss. 117-127). Başçavuş, Çavuş ve Onbaşılardan görev ve şartları bu çalışmanın sınırları dışında kalmakla birlikte, bunların görevleri kıtadaki askerî hizmetleri etkilediğinden, küçük zabıt olarak sınıflandırılan bu görevlilerin görev ve şartları hakkında geniş bilgi için bk. (*Piyade Dâhiliye*, 1314, ss. 79-107).

Kanunname ve nizamnamelerde belirtilen görevlerin dışında, subayların çok çeşitli görevleri de icra ettikleri veya birtakım görevler için devletin farklı kurumlarından oluşturulan heyetlere katılmaları için emir verildiği de anlaşılmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde subayların icra ettikleri müteferrik görevlere ilişkin pek çok belge bulunmakta olup, bu belgelerin genel dağılımını yansıtan bazı belgelerin içeriklerine bakıldığında: “Hudutların kat’i olarak tespitinde subaylardan birinin görev alacağı” (BOA, BEO, 3370/252736), “bazı vilayetlerde vergilerin tahsilatı hususunda görülen durgunluğun tespiti için gönderilecek tetkikat heyeti içerisinde bir subayın da bulunması gerektiği” (BOA, BEO, 3413/255935), “fidye için adam kaçıran eşkıyalara karşı subayların kumandasında müfrezeler teşkil edildiği” (BOA, BEO, 3615/271088), “Rumiye’de bulunup Tebriz’e avdet ederken Osmanlı topraklarından geçecek olan bir İngiliz ve bir Rus ajanına (başka belgelerde yabancı gazetecilere de) refakat etmek üzere bir subay ile kırk neferin görevlendirildiği” (BOA, BEO, 3913/293437), “barut kaçakçılığının önlenmesi için subay görevlendirilmesi gerektiği” (BOA, BEO, 535/40066), “Boğazlardan geçen ticaret gemilerinin muayenesi sırasında sıhhiye tabibine bir subayın da eşlik etmesi gerektiği” (BOA, BEO, 595/44610), “eşkıya ile mücadele sırasında zaman zaman subaylar kumandasındaki müfrezelerle köylerden silah toplanması gerektiği” (BOA, Y. PRK. ASK. 207/38), “medreselerde okuyan talebelerin imtihanında bir subayın bulunması nizamname ahkâmından olduğundan üst rütbeli bir subayın görevlendirildiği” (BOA, Y.MTV. 46/90) (vb.) görevlendirmelerin yapıldığı görülmektedir.

Osmanlı Piyade Subaylarının Savaş Döneminde Cephe Görevleri

Padişah iradesinin çıktığı tarihte başlayan seferberlik/savaş hâli (vaktisefer), Seraskerlik makamının seferberlik kapsamındaki ordulara emirlerini ulaştırması ile derhal uygulamaya konulmaktaydı (*Seferberlik Nizamnamesi*, 1905, s. 2). Seferberliğin ilanı ile tamamı silahlaltına alınan subaylar, seferberlik planı gereğince mevcut ve oluşturulacak teşkilatlarda görevlendirilir, görevlendirilmeyen subay kalırsa bunlar da tertip olunacak depo (yedek) tabur ve bölüklerine verilirdi (*Seferberlik Nizamnamesi*, 1905, s. 6). Seferberlik sırasında öncelik asâkir-i nizamiyenin üstsubay, subay ve askerlerindeydi. Nizamiye birliklerinin noksanları bulunursa, bu birliklerin kadroları ihtiyat subayı sınıfında bulunan subaylar ile ikmal edilecekti (*Seferberlik Nizamnamesi*, 1905, s. 7).

Seferberlik ilanından önce hazırlanmış seferberlik planları, esasta politik amacın elde edilmesi için ülkenin her türlü kaynağını hesaba katan stratejik seviyeli planlar olduğundan, seferberliğin ilanını müteakip, seferberlik hâlinin şartları ile Seraskerlik ve Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Dairesi’nin direktiflerine göre her ordu, kolordu, tümen ve diğer birlikler tarafından da harekât planları

hazırlanması gerekmekteydi. Bu noktada stratejik seviyeden taktik seviyeye kadar her seviyedeki ve sınıftaki erkânıharp ve kıta (sınıf) subayının görevi başlamaktaydı. Muharebeye girileceğine karar verildikten sonra her seviyedeki komutan, birliğini esas maksada eriştirecek harekât planını, düşmanın ve arazinin durumu hakkındaki bilgileri de dikkate alarak, önceden kararlaştırmak ve kuvvetlerini (asli ve tali taarruz kuvvetleri, ihtiyat, piyade, topçu, vb.) nasıl taksim edeceğini belirlemekle mükellefi. Ancak bu planlar dahi kuşkusuz her teferruatı içermemekteydi. Zira düşmanın mukabele kudreti, tesadüfler ve diğer vakalar bu duruma engel teşkil etmekteydi. Bütün birlikler bu plana uygun olarak muharebeye dâhil edilmekle birlikte, planın teferruatı ancak muharebe içerisinde subaylar tarafından emredilecekti (Mustafa Hilmi, 1327, ss. 34-35). Harekât planını hazırlayan komutanlar savaş esnasında yenilgi veya başarısızlık hâlini de dikkate alarak diğer hareketleri de (örneğin ricat) planlamalıydılar (Mustafa Hilmi, 1327, s. 71). Çünkü II. Abdülhamid dönemi boyunca subaylar için bir büyük savaş tecrübesi olarak hafızalarda yaşayan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında alınan yenilgilerden sonra karşılaşılan firar ve bozgun hâlinde çekilme problemi, ricat meselesinin herhangi bir dağılma ve karışma olmadan veya diğer birliklerin düzenini olumsuz etkilemeden icra edilmesinin son derece önemli olduğunu kanıtlamıştı.

Savaş döneminde komutan mevkiinde bulunan subayın bir diğer görevi de muharebe sırasında birinci hatta bulunan birliklere belirli görevler vermek suretiyle cephedeki nüfuzunu en etkili seviyeye çıkarmasıydı. Bu belirli görevler; birliklerin yayılma bölgeleri ve taarruz hedefleri ile savunma esnasında müdafaa muntikalarını tespit etmeyi kapsıyordu. Başkomutanın muharebe başladıktan sonra gidişatı etkileyebilecek en önemli aracı ise ihtiyat birliğinin kullanılması idi (Mustafa Hilmi, 1327, s. 65). Komutanların kendileri tarafından emredilmesi lazım gelen hususların dışında, teferruata ilişkin emirler vermemesi gereği de bu dönem piyade subaylarının savaş dönemindeki görevleri adına önemli bir konu olarak nizamnamelerde ve diğer askerî yayınlarda dile getirilmiştir. Aksi hâlde komutanın fazla meşguliyet nedeniyle harekâtın genel sevk ve idaresine muktedir olamayacağı ve bu durumun ayrıca madun (ast) komutanların şevk ve gayretini de kıracağı vurgulanmıştır (Mustafa Hilmi, 1327, s. 39). Zira bir komutanın muharebe sırasında dikkatini yöneltmesi gereken esas husus; “nizam ve intizam ve müttehiden icra-yı tesir ve iştirak-ı faâl ve hareket hususunun muhafazası” (Mustafa Hilmi, 1327, s. 52) olmalıydı.

Bu temel planlama ve icraya yönelik esaslar üzerinden hareket etmesi gereken bir komutan, kuvvetlerini parça parça veya müstakil olarak değil, eş güdümlü ve bütünlüklü şekilde kullanarak (Mustafa Hilmi, 1327, s. 463), en önemli harp prensiplerinden olan ve bu dönem subaylarının örnek aldığı Napolyon ve Moltke gibi komutanların devamlı dikkat etmiş olduğu sıklet merkezi prensibini uygulayabilmeliydi. Bütün bu vazifelerin modern askerlik sanatının gereklerine

uygun şekilde icrası ise komutanın barış döneminde eğittiği birliğine güvenmesine bağlı görülmekteydi. Kumandan, birliğine karşı bu güveni duymuyorsa birliğini devamlı nezareti altında tutmaya kendini mecbur hissedecek ve bu sebeple asli vazifesi olan muharebenin idaresinde kusur edecektir (Mustafa Hilmi, 1327, s. 53). Kısacası: “Vazâif ve vecibe-i askeriyyenin en mühimlerinden birisi ve belki birincisi harbe hazırlıktır. Askerin sanatı harptir. Harbin ne zaman ve ne vakit olacağı [da] muayyen olmadığından, asker her an için harbe hazır bulunmalıdır” (Ali Fâzıl, 1323, s.3).

Barış döneminde komutanların vazifeleri yukarıdaki gibi olmakla birlikte, askerin talim ve terbiyesi ile muharebe esnasındaki sevk ve idaresinin bizatihi sorumlusu olan bölük ve takım subaylarının savaş döneminde taşımaları gereken hasletler ve icra etmeleri gereken görevler, seferberlik durumunda piyade subayının görev ve sorumluluklarının ele alındığı kanunname, nizamname ve diğer askerî yayınlarda üzerinde özenle durulan bir konu olmuştur. Bu yayınlarda, subayların, maiyetlerindeki askerler için bir numune-i imtisal olmaları ilk olarak öne çıkarılırken, askerlerin sevinç ve mahrumiyetlerine ortak olmak ikinci olarak üzerinde durulan hasletlerden olmuştur. Subayın, kendi ihtiyaçlarından önce askerlerinin ihtiyaçlarını gidermesi vb. yüce hasletlerin, savaş döneminde askerin subayına güvenmesi gibi en büyük neticeyi hâsıl edeceği de vurgulanmıştır (Mustafa Hilmi, 1327, ss. 25-27). Kanunname ve talimnamelerin arzu ettiği seviye bu iken, yine Balkan Savaşları incelendiğinde karşımıza çıkan durumun farklı olduğu görülmektedir. Sait Pertev (Demirhan), -1909 ila 1912 arasındaki alaylı subay tasfiyeleri nedeniyle- alaylı subayların ve II. Abdülhamid dönemindeki çavuş ve onbaşlıların yokluğunda -birkaç istisna dışında- subaylar ile askerlerin âdeta birbirlerine yabancı olduklarını hatıratında vurgularken (Sait Pertev, 2012, s. 195), Balkan Savaşları sırasında Vardar Ordusu kumandanı bulunan Zeki Paşa ise, orduda büyük bir sevk ve idare sorunu olduğundan dolayı düşünülenlerin ve alınan kararların uygulanmadığını hatıratında dile getirmiş (Zeki Paşa’dan aktaran, Bacanlı, 2003, s. 120), bunun en önemli nedenlerinden birinin de subaylar ile askerler arasındaki farklılıklar olduğunu şöyle açıklamıştır:

Ordumuzda erkân, ümera ve zabitanımız efradın (askerlerin) an’ane-i tarihiyesi olan ahvâl-i rûhiyyesine nüfuz etmeyi bir zamandan beri ihmal eylemiş, biraz fûnun-u harbiye ile meşgul olanlar da yalnız talimnamelere ve bilhassa memleketimiz ahvaline benzemeyen Avrupalıların âdetlerine pek ziyade saplanmış ve bu suretle vaziyet ve ahval-i ruhiyyemize göre isabetli karar alınamamıştır. (Zeki Paşa’dan aktaran, Bacanlı, 2003, s. 109).

Subayın görevlerinden biri de kendini barış döneminde askerlik sanatının gereklerine göre yetiştirmek için ne kadar çok şey öğrenmiş olursa olsun,

muharebe ortamında sevk ve idarenin kati bir kanunu olmadığını aklında tutmasıdır. Bu fikirden hareketle, subayın muharebe ortamındaki görevi en kısa ifadesiyle şöyle açıklanmıştır:

Kumandan olan zat[,] her hâl ve vaziyette[,] muharebenin kabul veya adem-i kabulü hâlinde en muvafık olarak ne yolda idaresi lazım geleceğini mülahaza ve muvazene ile âna göre kararlarını ittihaz ve planını tertip etmeli ve bir sebab-i mücbir olmadıkça bu kararlarından nükûl (vazgeçme) etmemelidir (Mustafa Hilmi, 1327, ss. 32-33).

Ancak Balkan Savaşları'ndan sonra çoğunlukla yenilginin nedenlerini açıklamaya çalışan subayların hatıratı incelendiğinde, II. Abdülhamid dönemindeki ordunun talim ve terbiyesinin yetersizliği konusunda neredeyse her komutan ve subayın hemfikir olduğu görülmektedir. Örneğin Balkan Savaşı'nda Vardar Ordusu Komutanı olarak görev yapmış olan Zeki Paşa'ya göre, ordunun talim ve terbiyesi harpte muvaffakiyeti temin edemeyecek derecede noksan ve komutanların da pek çoğu tecrübesiz ve harp usulüne göre yabancıdır (Zeki Paşa'dan aktaran, Bacanlı, 2003, s. 101). Mahmud Muhtar Paşa ise, II. Abdülhamid döneminde askerlik etmiş olanlarda talim ve terbiyenin olmadığını dile getirmiştir (Mahmud Muhtar Paşa'dan aktaran, Bacanlı, 2003, s. 101).

Savaş dönemindeki önemli konulardan biri de subayların inisiyatif almaları konusu olmuştur. "Muharebe sırasında inisiyatif alma zarureti ortaya çıktığında subayın hareket sınırını, kendine verilen vazifenin umumi maksadı sınırlamalıdır." (Mustafa Hilmi, 1327, s. 40) yönündeki görüş, bu dönemde hem Alman hem de Osmanlı ordusunun inisiyatif konusunda genel olarak kabul ettiği anlayış hâline gelmiştir.¹¹ Bu anlayışa göre subay, böyle bir anda mesuliyet almaktan çekinmemeli ve ihmal ve müsamahanın, hataya düşmekten daha büyük bir töhmet sebebi olacağını da unutmamalıdır (Mustafa Hilmi, 1327, s. 82). Bu açıklamalara karşın Balkan Savaşları'nda yaşananlar ise inisiyatif konusunda gerçek durumun farklı olduğuna işaret etmektedir. Örneğin, II. Abdülhamid dönemi subaylarının bir kısmına Mekteb-i Harbiyye'de öğretmenlik ettiği gibi, Balkan Savaşları'na da katılmış bulunan Mahmud Muhtar Paşa'ya göre, bu savaş sırasında orduda kendi başına ve geniş bir görüşe sahip olarak hareket edebilecek komutanların ne kadar az bulunduğu bir kere daha ortaya çıkmıştır (Mahmut Muhtar Paşa'dan aktaran, Bacanlı, 2003, s. 120). Osmanlı ordusu saflarında bulunan Alman subaylarından Gustav von Hochwachter da hatıratında bu konuya değinmiş ve Balkan Savaşları

¹¹ Osmanlı subaylarının Alman ordusundan da etkilenerken düşündükleri "harpte inisiyatif ve inisiyatifin sınırları" ile bu konuda Osmanlı Ordusunun Birinci Dünya Savaşı'na kadar sergilediği performans hakkında geniş bilgi için bk. (Mehmed Nuri, 2010, ss. 109-120) ve (Mustafa Kemal, 2010, ss. 25-26).

sırasında Osmanlı subaylarının kendi beceri ve inisiyatiflerini kullanmalarının çoğu kez yetersiz kaldığını vurgulamıştır (Hochwachter, 2012, s. 65).

Piyade subayları içerisinde cephenin en ilerisinde bulunan takım subayına da askerî yayınlarda önemli bir yer verilmiştir. Bu yayınlarda, takım subayının; muharebe sırasında askerleri nazarında muzafferiyetin rehberi ve ateş idaresinin hâkimi olduğu, muharebenin en müthiş dakikalarında askere örnek olmak için saf ilerisinde “ibraz-ı celadet” etmesi gerektiği vurgulanmış (Ahmed Refik, 1325, s. 18; Mustafa Hilmi, 1327, ss. 263-264); bu sebeple, muharebenin heyecanlı zamanlarında cüret ve metanetini kaybettiğini hissedenlerin de subaylarına bakmaları gerektiği kaydedilmiştir (Mustafa Hilmi, 1327, s. 28). Ayrıca düşman ateşi altında verilen zayıt artıp, muharebe meydanındaki hatlarda boşluklar oluştuğunda da subaylar toparlanmanın merkezi olmalı ve her birliğin askerleri boşluğu kapatmak ve idarede karışıklığa sebebiyet vermemek için eğri istikamette koşuşlarla amir ve subaylarına yanaşmalıdırlar (Mustafa Hilmi, 1325, ss. 313-314). Subaylar, askerlerin muharebede olduğu kadar hiçbir yerde muti ve sadık olmadıklarını ve kendisinin soğukkanlılık ve yiğitliğinin askerlerin ruhuna sirayet ettiğini de unutmamalıdır (Boucher, 1932, s. 138). Bu gerçeği *Zabit ve Kumandan* adlı eserin yazarı Kurmay Binbaşı Mehmed Nuri (Conker) de kabul etmekte ve anılan eserinde şöyle demektedir: “Metanetini yitiren askerlerin subaylarına bakmaları Talimname’de tavsiye ediliyor. Bu durumda subayların metanetini kaybetmesi, hiçbir şekilde kabul edilemez. Hatta bu metanet o kadar korunacaktır ki yalnız subaya yetmeyecek, ihtiyacı olan erlere de yayılacaktır” (Mehmed Nuri, 2010, s. 91). Ancak Mehmed Nuri’ye göre moral gücüne ve askerliğin ulvi faziletlerine dair fikirlere barış döneminde hemen hiç değer verilmediğinden (Mehmed Nuri, 2010, s. 68), tam harp (Balkan Savaşı) çıkacağı zaman sağlığının bozukluğunu öne sürüp rapor alan, bir başka görevi isteyen, yaptığı işi uzatıp muharebeye geç kalan subaylar da görülmüştü ve bu subaylar kesinlikle en sert şekilde cezalandırılmalıydı (Mehmed Nuri, 2010, s. 91). Balkan Savaşları sırasında “Harb başlayorken ekser kumandanlar, zabitler, maneviyata aid bir söz söylemiyorlar.” diyen Mülazım Hüseyin Cemal gibi (Hüseyin Cemal, 2014, s. 46), Vardar Ordusu komutanı Zeki Paşa da aynı konuda benzer tespitlerde bulunmuştur:

(...) Mağlubiyetimiz özetle, heyet-i zabitanımızın vazifeye karşı lakayt kalmasından, askerin harpte mühim âmîl olan ahval-i ruhiyyesine nüfuz edilememesinden, muharebenin sevk ve idaresinde lüzumu olan kavâid-i fenn-i harbe vukufsuzluktan ve vazifeye merbutiyetten (bağlılık) ziyade askerlikten gayri şeylerle işğal olunmasından ileri gelmiştir (Zeki Paşa’dan aktaran, Bacanlı, 2003, s. 121).

Bölük ve takım subayları, savaş döneminde nizamiye ve redif askerlerine dağıtılan elbise ve teçhizatın askerlerin vücuduna tamamıyla uydurulmasına

dikkat etmekle de yükümlülerdi (Ali Fâzıl, 1323, s. 11).¹² Seferberlik ilanı ile toplanan askerlerin terk ettikleri yurtları zihinlerini meşgul edebileceğinden, subay, kendi gayreti ve maiyetine edeceği “pederane, biraderane ve dostane muamelat” ile bu türlü zihni, fikri ve asabı yorucu her bir düşünceyi unutturmaya ve hiç olmazsa erteletmeye çalışmalıydı (Ali Fâzıl, 1323, ss. 16-17). Bununla birlikte, subayların seferberliğe geçildikten sonraki asıl meşguliyetleri, toplanan redif askerleri ile birlikte askerlerinin itaatini ve muharebeye hazırlanmasını sağlamak için eğitime başlamak. Subaylar, atış (endaht), yürüyüş ve muharebe talimlerini devamlı olarak icra ettirmeli, keşif ve ileri karakol vazifesini amelî bir surette yaptırmalı, ayrıca düşman askerlerinin elbisesi hakkında da malumat temin etmeliydi. Yine subaylar, “askerlere verdikleri dersler esnasında talimname-i hümayunların mevadd-ı mühimme ve münderecesinden icap eden aksamı tekrar tekrar” anlatmalıydılar (Ali Fâzıl, 1323, ss. 14-15).¹³

Subayın barış ve savaş dönemlerindeki en önemli görevlerinden biri de kıtasında itaati sağlamasıydı. Bu konuda bazı subayların yaptığı gibi hemen görevin başlamasından itibaren sertlik ve lüzumsuz gürültü yoluna gidilmesinin, maiyetin maneviyatını tahrip ettiğini ve onların hareketlerinin emniyetsizlik ve korkaklık içerisinde gerçekleşmesi neticesi verdiğini belirten Binbaşı Ali Fâzıl, ceza korkusuyla oluşacak itaate itibar olunmaması gerektiğini vurgulamaktaydı. Ali Fâzıl’a göre, itaat etmek; “her askerın şeref ve şanı” iken, “itaat ettirmek ise mafevk (üst, kumandan) için bir üss-ü temeyyüz (benzerlerinden üstün olma sebebi)” olarak görülmeliydi” (Ali Fâzıl, 1323, s. 17). Ancak itaat ettirmek, XIX. yüzyılın son çeyreğinde hızla gelişen silah teknolojisi nedeniyle giderek zorlaşmaktaydı. Zira gelişen teknoloji nedeniyle muharebelerdeki zayıflık hızla artmakta, bu durum da barış ve savaş dönemindeki hazırlık ihtiyaçlarını ve tehlikeleri artırmaktaydı. Bu gerçeği dikkate alan Piyade Dahiliye Kanunname-i Hümayunu, muharebe sahasındaki değişim konusunda subayların dikkatini şöyle çekmekteydi: “Bugünkü günde ziyadesiyle ehemmiyet kazanan dağınık nizamla muharebede intizam ve irtibat ile sevk ve idarenin hüsn ü muhafazasına her bir rütbe sahipleri tarafından dikkat olunmak iktiza eder.” (*Piyade Dâhiliye*, 1310, ss. 287-288).

¹² Subayların seferber edilen askerlerin elbise ve silahlarını nasıl temin edeceği hakkında geniş bilgi için bk. (*Seferberlik Nizamnamesi*, 1905, ss. 18-19).

¹³ Savaş döneminde subayların icra edeceği görevler, ilgili kanunname, nizamname ve talimnameler ile benzer muhtevalı eserlerde de incelenmiştir. Örneğin Freiherr von der Goltz’un (Paşa) *Seferber Zabıtana Mahsus Muhtıra* adlı eseri Osmanlı subaylarının savaş döneminde içerisinde bulunacakları görev ve şartları yansıtmakta olan önemli eserlerdendir. bk. Freiherr Golts (General), *Seferber Zabıtana Mahsus Muhtıra*, Mütercimi: Mahmud Şevket (Miralay), Mekteb-i Fünun-u Harbiyye-i Şahane Matbaası, İstanbul, 1309.

Bu gelişmeyi dikkate alması istenen subay, savaş başladıktan sonra; avcı hattının işgalini, yürüyüş istikametini ve icabında irtibatı (irtibat mangasını) emretmekle ve avcılar arasındaki aralıkları muharebenin maksadına, mevcut mahalle, düşmanın mesafesine ve araziye nazaran tayin eylemekle görevliydi (Mustafa Hilmi, 1325, s. 196). Yürüyüşlerdeki disiplin ve düzen, birliğin kabiliyet ve kudretinin (caydırıcılık) göstergelerinden olduğundan, subaylar; yürüyüş başlamadan evvel askerlerinin teçhizatını ve elbiselerini kontrol etmeli, unutulabilecek malzemeleri askerlere hatırlatmalı, özellikle zayıf askerleri yürüyüş boyunca gözü önünde bulundurmalı ve takım subaylarından biri de yürüyüş kolunun sonunda bulunmalıydı. Özellikle redif askerlerinin düzeni subaylar tarafından kontrol altında tutulmalı ve askerlerden biri yürüyüş sırasında müşkül duruma düşerse, subay o askerın yanına giderek onunla bir iki söz konuşmalı ve böylelikle onun kuvvet ve cesaretinin artmasına yardım etmeliydi. Yürüyüş kolunun başında bulunan subay ise yürüyüş süratinin muhafazasından sorumlu olduğundan, ara sıra saatini çıkararak yürüyüş süratinin doğruluğunu kontrol etmeliydi (Ali Fâzıl, 1323, ss. 120-122). Trenle yapılan intikallerde ise istasyonlarda durulduğu zaman askerlere satılan veya verilen her bir yiyecek ve meşrubatın sağlıklı olup olmadığını muayene etmek de subayların göreviydi (Ali Fâzıl, 1323, s. 31). Yürüyüş kolunda düşmana yaklaşıldığında ise muharebe hazırlığının artırılması, tedbir olarak her birliğin sorumlu olduğu cephenin düzenlenmesi ve daha sonra birliklerin açılması ve yayılması, kısacası muharebe nizamına geçilmesi de subayların sorumluluğundaydı (Mustafa Hilmi, 1327, ss. 91-92).

İleri yürüyüş esnasında düşmanla temas sağlayan bir birlik komutanının mümkün olduğu kadar ileride ve hâkim bir nokta üzerinde düşmanı müşahede etmesi gerekmektedir. Bu gözetleme ise ekseriya en ileride olan süvari mıntikasında icra edilmeliydi (Mustafa Hilmi, 1327, ss. 41-42). Muharebenin icrası sırasında başkomutanın karargâhı ise düşmanın ve kendi kıtalarının yerini görebilecek (tarassuda müsait) gerideki bir hâkim arazide bulunmalıydı.¹⁴ Birinci hatta bulunan komutanların da kendi birliklerini ve düşman birliklerini görebilecek hâkim bir noktada bulunmaları ve askerî silsile gereği, gerek kendilerine en yakın bulunan üst komutanlar ve gerekse maiyetlerindeki komutanlarla iyi bir irtibat tesis etmeleri lazımdı (Mustafa Hilmi, 1327, s. 45).

Askerin doğru yer ve zamanda muharebeye dâhil edilmesi, baskınlardan korunması ve muharebede başarılı olunması, öncelikle yeterli ve doğru bir keşif ve emniyet faaliyetine ihtiyaç doğduğundan, komutan ve subayların keşif ve emniyet konusunu daima dikkate almaları gerekmektedir. Uzaktaki düşmanın

¹⁴ Örneğin Büyük Taarruz sırasında Türk ordusunun komuta kadrosunun bulunduğu Kocatepe (Afyon) tam olarak bu özelliğe sahip bir noktadır.

keşfi başkomutanın görevi iken, bu keşif süvarilerle yapılırdı. Yakındaki keşiflerin icrası ise ilerideki kıta komutanlarının görevi olup, bu görev hem süvari hem de piyade kolları ile yapılabilmekteydi (Mustafa Hilmi, 1327, s. 53). Piyadenin gece vakti ileri sevk edilmesi ise daha dikkatli keşif ve hazırlığa ihtiyaç doğurduğundan, bu keşfe çıkacak bölükler hazırlıklarını subayları nezdinde yapmakla mükellefti (Mustafa Hilmi, 1327, s. 215). Balkan Savaşları sırasında gece yürüyüşlerinin nasıl icra edildiğine bakıldığında ise subayların askerlerini iyi bir şekilde sevk ve idare edemediği ve gece yürüyüşlerinin yorgunluğa, uykusuzluğa ve firara da ortam oluşturacak şekilde düzensizce gerçekleştirildiği görülmektedir (Çalışlar, 2010, s. 37).

Komutan ve subaylar, muharebe öncesi mevzi seçimi sırasında topçu sınıfının ihtiyaçlarını öncelikle dikkate almakla ve kendi piyade kıtalarını arazide buna göre yerleştirmekle mükellefti. Kıta komutanı, yaptığı arazi keşfine göre topçunun muharebeye ne zaman, nerede ve ne kadar kuvvetle gireceğini emir ve tayin eder, bu keşif sırasında topçu kumandanı da kendisine yardım ederdi (Mustafa Hilmi, 1327, s. 64). Zira piyade sınıfının sınıf-ı saireye (topçu ve süvari) bağlı olmayarak yalnız başına bir muharebeye girişmesi, ancak hususi bir vazife ile mükellef küçük birliklerce/müfrezelerce yapılırdı. Bu ise nizami orduların muharebelerinde ender olduğundan, piyade çoğunlukla diğer sınıflara bağlı olarak muharebe etmekteydi (Mustafa Hilmi, 1327, s. 370).

Düşmana hücum edileceği zamana kadar tam bir sükûnetin muhafaza edilmesi, birlikte ilerlemek, yürüyüş istikametlerinin muhafazası, birlikler arasında irtibatın idamesi muharebe öncesinde ve sırasında subayın icra ve takip edeceği faaliyetlerden olup gerçekleştirilecek hücumun başarısı için dikkat edilmesi elzem görülen hususlardı (Mustafa Hilmi, 1327, s. 233). Bu aşamadan sonra takım komutanının birliği ile girişeceği taarruzdaki ilk görevi, ateş muharebesine başlayabilecek bir mesafeye kadar (arızasız -setresiz- arazide 1200 metreye ve arızalı arazide mümkün olduğu derecede yakın) mümkün olduğu kadar az zayıyla yaklaşmaya gayret etmekte. Bunun için subay, kuvvetli ve sıkı avcı hattını arazinin hâli ve düşman ateşinin tesiri müsaade edinceye kadar ileri sevk etmeliydi. Bu esnada düşman ateşine maruz açık yerlerden koşarak geçilmeye çalışılacaktı. Ancak düşman ateşi takımca harekete imkân vermeyecek kadar şiddetli olursa, takım komutanı, askerlerini manga veya daha küçük gruplar hâlinde gayet seyrek avcı hatlarına dönüştürecek ve muntazam olmayan mesafelerle bu grupların ilerlemesini ve birbirini takip etmesini sağlayacaktı. Ancak takım komutanı, ilk fırsatta takımını yeniden bir araya toplamaya dikkat ve gayret etmekle mükellefti (Mustafa Hilmi, 1325, ss. 197-198). Ateşe başlamak zamanının tayini de birinci derecede muharebenin cereyanına tabi olup, bu zamanı tayin etmek de kaide olarak avcı hattında bulunan subaya (takım komutanına) ait bir vazifeydi (Mustafa Hilmi, 1325, s. 264). Takım komutanı, taarruz sırasında elde edilmesinde menfaat olan bir

mahalli derhal işgal etme imkânı var ise bu konuda müstakil olarak hareket etmekte de serbest bırakılmıştı (Mustafa Hilmi, 1325, s. 203). Eğer muharebeler sırasında mühimce zayıt ve telefata maruz kalılabileceği değerlendiriliyor ise gerekli tedbirlerin alınması için bölük komutanının mutlaka bölüğünün başında olmasına da dikkat edilmeliydi (Mustafa Hilmi, 1327, s. 419).

Savunma muharebelerinde ise takım komutanının görevi, bölük komutanı tarafından bildirilen mevziye takımını yerleştirmek ve ateşe başlamak için lazım gelen hazırlıkları (mesafe takdiri, siper kazılması, mühimmatın hazır edilmesi vb.) icra etmektir (Mustafa Hilmi, 1325, s.196). Bu sebeple, bütün subaylar gibi takım subaylarının sahra istihkâmâtı inşası (piyadeye mahsus avcı siperleri vb.) konusunda da talim ve terbiye sahibi bulunması gerekmektedir (Mustafa Hilmi, 1327, s. 91).

Takım komutanı mesafenin sıhhatle tayin edilmesinden de sorumlu olup bu maksatla yakınında iki mesafe tahmincisi bulundurmalı ve bu kimseler tahmin ettikleri mesafe hakkındaki kararlarını sual beklemeksizin takım komutanına bildirmeliydiler (Mustafa Hilmi, 1325, ss. 203-204). Muhabere/iletişim konusunda ise her rütbede bulunan kumandanlar telgraf ve telefon gibi zamanın mükemmel sayılan vasıtalarının yokluğunda muhabere flamları ile muhabereyi temin edebilmeliydiler. Subaylar, bunun için ihtiyatlarından bir veya iki muhabere flaması postasını yanlarına almalıydılar (Mustafa Hilmi, 1327, s. 51). Subay, başkomutanın muharebe meydanında görmediği yerlerde gerek kendi kıtaatında ve gerek düşmanın vaziyetinde görülen değişiklikleri komutana bildirmekle de mükellefti (Mustafa Hilmi, 1327, s. 464). Son olarak, muharebe şartlarının müsait olduğu bir anda (örneğin ilk hatların gerisinde veya bir müdafaa hattında) askerlerin silah çatarak silahlarının yanlarında dinlenmeleri de komutanlarının emrine bağlıydı (Mustafa Hilmi, 1327, 80).

Takım komutanının görevleri yukarıdaki gibi iken, bölük komutanı olan yüzbaşının savaş başladıktan sonraki görevleri ise takımlarca alınacak mevziyi göstermek, mesafeyi tahmin etmek, ateşe başlatmak, (mümkün olduğu kadar) hedefi göstermek, harekâtı tanzim etmek, düşmanı gözetlemek, ateşin tesirini gözetlemek, muharebe meydanında cephaneyi ikmal etmek ve geriden gelen cephaneyi dağıtmaktır (Mustafa Hilmi, 1327, s. 80). Bölük komutanı olan yüzbaşı, kendi birliğindeki subay ve küçük subaylara, maiyetlerine ceza verme yetkilerinin olmadığını ve astlarını ancak geçici olarak cezalandırabileceklerini anlatmakla da yükümlüydü (Ali Fâzıl, 1323, ss. 20-21). Ayrıca, bölüğünde, harp ilan edilen düşmanın lisanından anlayan askerler var ise bunları her takıma, sayıları fazla ise her mangaya dağıtmak da bölük komutanının sorumluluğunda olan vazifelerdendi (Ali Fâzıl, 1323, s. 19).

Geç dönem Osmanlı ordusunun bir büyük savaş tecrübesi olan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı incelendiğinde, piyade subay ve üstsubaylarının yukarıda

açıklanan görevler dışında birtakım farklı görevler de icra ettikleri görülmektedir. Bu görevlere baktığımızda, subayların; asker toplanması çalışmalarına katıldıkları (ATASE Arşivi, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi -ORH-Koleksiyonu, Kutu 30, Gömlek 212), demiryolu ve telgraf hatlarının idaresi¹⁵ ile bu hatların korunması maksadıyla görevlendirildikleri (ATASE Arşivi, ORH, Kutu 17, Gömlek 144; 9/12; 17/144; 106/73), bu hatların ve önemli köprülerin Rus ordusu eline geçmesi tehlikesinin belirmesi hâlinde imha edilmelerinden sorumlu tutuldukları (ATASE Arşivi, ORH, Kutu 104, Gömlek 56)¹⁶, cepheye mühimmat götürülen nakliye katarlarında görevlendirildikleri (ATASE Arşivi, ORH, Kutu 31, Gömlek 115; 32/57; 38/174; 58/67), savaş bölgelerindeki Müslüman sivil halkı silahlandırarak Rus ordusuna karşı teşkilatlandırdıkları (ATASE Arşivi, ORH, Kutu 52, Gömlek 166), cephe gerisinde Osmanlı idaresine karşı isyana kalkışan veya Müslüman sivil halka yönelik öldürme ve yağma olaylarına girişen çetelerin faaliyetlerine son verilmesi (ATASE Arşivi, ORH, Kutu 6, Gömlek 179; 5/186; 10/147; 16/56; 13/58; 13/48; 25/3; 25/22; 23/126; 23/164) ve Rus ordusuna yardım edebilecek Bulgar yerleşim bölgelerindeki ahalinin elindeki silahların toplanması ile görevlendirildikleri (ATASE Arşivi, ORH, Kutu 56, Gömlek 62), örfi idare ilan edilen bölgelerde mülki idarenin sahip olduğu hak ve yetkileri devraldıkları (ATASE Arşivi, ORH, Kutu 52, Gömlek 45), Rus ordusunun işgal ettiği bölgelerden Anadolu'ya yapılan göçlerin kargaşaya neden olmadan icra edilebilmesi için göç kervanlarının başlarına verildikleri (ATASE Arşivi, ORH, Kutu 104, Gömlek 44), hasta ve yaralı askerlerin cephe gerisine nakledilmeleri sırasında görev aldıkları (ATASE Arşivi, ORH, Kutu 104, Gömlek 44), savaşın sonunda teşkil edilen mütareke/antlaşma heyetlerinde yer alarak sınırların tespiti çalışmalarına katıldıkları (ATASE Arşivi, ORH, Kutu 64, Gömlek 4; 73/16), firarı asker ve subayların yakalanması için takip ve tenkil hareketleriyle görevlendirildikleri (ATASE Arşivi, ORH, Kutu 4, Gömlek 52) ve savaş sırasında teşkil edilen divanharpelerde üye olarak görev aldıkları (ATASE Arşivi, ORH, Kutu 14, Gömlek 46; 1/188; 6/158; 23/56) (vb.) görülmektedir.

Subayların barış döneminde hazırlamaya başlayıp, savaş döneminde yanlarında bulundurmaları gereken eşyalar da subayın sefer görevlerini inceleyen eserlerde kaleme alınmıştır. Bu hazırlık sırasında, götürülecek malzemelerin subayın ihtiyaçlarını karşılamasına, bununla beraber birçok lüzumsuz şeyleri de içermeyecek şekilde derli toplu ve hafif bulunmasının esas alınması gerektiğine

¹⁵ Rumeli demiryolları hatlarının Osmanlı ordusu komutanlarının emrine verildiği hakkında 18 Temmuz 1877 tarihli emir için bk. (ATASE Arşivi, ORH, Kutu 46, Gömlek 10).

¹⁶ Düşmanın ilerlemesine engel olmak için demiryolu köprülerinden ve diğer köprülerden lüzum görülenlerin tahrip edilmesi gerektiği hakkında ayrıca bk. (ATASE Arşivi, ORH, Kutu 107, Gömlek 197).

dikkat çekilmiştir. Nitekim Binbaşı Ali Fâzıl'a göre: "Her bir zabitin her türlü sefer zahmetlerine tahammül edebilecek kuvveti ve fakat hafifçe bir sandığı bulunmalıdır." (Ali Fâzıl, 1323, ss. 3-4). Subayların savaş döneminde yanlarında götürmeleri gereken malzemelerin listesi Ek 3'te sunulmuştur.

Sonuç

II. Abdülhamid dönemi Osmanlı ordusu, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda alınan ağır yenilgiyi müteakip, 1870-71 Fransa-Prusya Savaşı'ndan sonra paradigma (örnek alınan) ordu hâline gelmeye başlayan Alman ordusunun teşkilatını, askerî eğitim sistemini ve resmî askerî yayınlarını inceleyerek/örnek alarak bir yeniden yapılanma süreci içerisine girmiştir. Bu yeniden yapılanma süreci ile gelinen aşamalar Alman askerî ıslah heyetinin başında bulunan Goltz Paşa, Avrupa'da eğitim almış Osmanlı zabitleri veya Goltz Paşa'nın Mekteb-i Harbiyye'den yetişen idealist öğrencileri tarafından yeterli görülmesi de, piyade sınıfının görevlerine ilişkin nizamname ve talimnamelere bakıldığında, barış döneminde gerçekleştirilen her bir askerî hazırlığın ve eğitimin, harbin sıkı ve kaotik koşullarına uygun düşmesi ihtiyacının öncelikli bir hedef olarak ortaya konulduğu görülmektedir. Bu temel hedef dikkate alınarak barış döneminde gerçekleştirilmesi gereken askerî eğitimlerin; *sevk ve idare* ile *askerlerin usulüterbiyesi* üzerinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

Askerlerin talim ve terbiye-i iptidaiye ile fezâil-i ahlâkiyye konularında subayları tarafından yetiştirilmesi gerektiğinin açıklandığı dönemin askerî yayınlarında, bu amaca ulaşılabilmesi için; "zabitin, fezâil-i harbiyye ve ahlakiyye ile malûmat-ı mükemmele-i askeriyede efrada numune-i imtisal" olması gerektiğinin ortaya konulduğu görülmektedir. Subayların bütün bu görevleri başarıyla ifâ edebilmelerinin, öncelikle askerlik sanatına bağlılıklarına ve vazifelerini derin bir şevk ile icra etmelerine bağlı olduğunun açıklandığı bu yayınlarda, subayların; süratli karar vermek, sebat ve metanet sahibi olmak, nefse hâkim olmak, inisiyatif sahibi olmak, cesaret ve askerlere karşı muhabbet sahibi olmak vb. önemli hasletlere sahip olmalarına kıymet verildiği de anlaşılmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı ile Türk İstiklal Savaşı sırasında fiilen görüldüğü üzere, subayın, kendi rütbesinden bir üst rütbede bulunan bir komutanın (üst) sevk ve idare etmesi gereken birliklerin idaresine kendisini barış döneminde hazırlaması gerektiğinin ifade edildiği resmî askerî yayınlarda, subayların günlük yaşamlarını düzenleyen kuralların da ayrıntılı olarak açıklandığı görülmektedir. Bu kurallar incelendiğinde, askerliğin sadece bir meslek olarak değil, aynı zamanda kişinin bütün zamanını, davranışını, duruşunu ve düşünüşünü düzenleyen/etkileyen bir yaşam biçimi olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Piyade sınıfına ilişkin askerî yayınlarda belirlenen görevlerin dışında, subayların hem barış hem de savaş dönemlerinde kıtada, cephede veya cephe gerisinde çeşitli askerî veya mülki görevleri icra ettikleri, ayrıca birtakım görevler için İmparatorluğun farklı kurumlarına mensup memurlardan oluşturulan heyetler içerisinde görevlendirildikleri de görülmektedir.

Savaşın sevk ve idaresi sırasında komutan ve subayların cephede nüfuzlarını sağlamak ve birliklerini başarıyla sevk ve idare etmek için almaları gereken tedbirlerin de açıklandığı resmî askerî yayınlarda, komutan makamında bulunanların kuvvetlerini parça parça veya müstakil olarak değil, eş güdümlü ve bütünlüklü şekilde kullanarak dönemin en önemli harp prensiplerinden biri olarak görülen sıklet merkezi prensibini uygulayabilmelerini vurgulamıştır. Buna karşın, komutanların savaş esnasında yenilgi veya başarısızlık hâlini dikkate alarak diğer hareketleri de (örneğin ricat) planlamaları gerektiğinin açıklandığı görülmektedir.

Resmî askerî yayınlarda açıklanan olması gereken durum ile dönemin asker ve sivil gözlemcilerinin hatıralarında ortaya konulan gerçek durum arasındaki farklar, resmî askerî yayınların modern ve özverili bir askerlik sanatı anlayışı barındırmasının yeterli olmadığını, esas önemli olanın bu anlayışı kıtada ve cephede uygulama sahasına geçirebilmek olduğunu göstermektedir. Modern ve özverili bir askerlik sanatı anlayışının uygulanabilmesi subayların uygulama beceri ve arzularına bağlı olmasına karşın, II. Abdülhamid döneminde -hem nicelik ve nitelik hem de askerî hareketlilik bakımından diğer bölge ordularına göre subay kadroları daha iyi bir seviyede olan- Makedonya'daki İkinci ve Üçüncü ordu subaylarının hatıratı incelendiğinde; kıtadaki Osmanlı subaylarının yeterli bir yetmişlik seviyesinde olmadıkları, gerekli inisiyatifli hareket edebilecek subay sayısının çok az olduğu, Osmanlı nizamiye ve redif birliklerinin talim ve terbiye durumunun büyük bir ihmal içinde olduğu, talimlerin çoğunlukla muharebenin icap ettirdiği şekillerden uzak kaldığı, subaylar tarafından askerlerin duygularına/düşüncelerine nüfuz edilemediği ve sonuç olarak Osmanlı ordusunun savaş döneminde etkin bir muharebe performansı sergileme imkânının zayıf bulunduğu, nitekim bu durumun -II. Meşrutiyet devrinde ordunun muharebe performansını zayıflatan diğer siyasi ve askerî nedenlerin/olayların da dahilyle- 1912-13 Balkan Savaşları sırasında ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Yayınlanmamış Kaynaklar (Arşiv Belgeleri)

Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Arşivi

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi (ORH) Koleksiyonu.

Osmanlı-Sırp-Karadağ (OSK) Harbi Koleksiyonu.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Babıâli Evrak Odası (BEO)

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV.)

Yıldız Perakende Evrakı Askerî Maruzat (Y.PRK.ASK.)

Yayınlanmış Kaynaklar

Ahmed Refik (Mülazım-ı Evvel). (1325, Birinci Basım 1318). *Takım Zâbitlerine Rehber*. İstanbul: Kitabhane-i İslam ve Askerî.

Ali Fâzıl (Yaverân-ı Hazret-i Şehriyâriden, Binbaşı). (H. 1323). *Seferber Piyade Zâbiti*. İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası.

Boucher, A. (General). (1932). *Harbin Ebedi Kanunları I, Yirmi Üç Asır Evvelki Harp Sanatı*. (Mustafa Şevki, Çev.). İstanbul: Harbiye Mektebi Matbaası.

Çalışlar, İ. (Yay. Haz.). (2010). *On Yıllık Savaş*. Org. İzzettin Çalışlar'ın Not Defterlerinden Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Savaşları. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Golts, F. (General). (1309). *Seferber Zâbitana Mahsus Muhtıra* (Mahmud Şevket (Miralay), Çev.). İstanbul: Mekteb-i Fünun-u Harbiyye-i Şahane Matbaası,

Hafız Hakkı (Paşa). (Tarihsiz). *Bozgun*, (1001 Temel Eser İlim Heyeti, Yay.Haz.). İstanbul: Tercüman.

Hochwachtler, G.V. (2012). *Balkan Savaşı Günlüğü, Türklerle Cephe* (Sumru Toydemir, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hüseyin Cemal (Mülazım). (2014). *Yeni Harb, Başımıza Tekrar Gelenler, Edirne; Harbi, Muhasarası, Esâret ve Esbâb-ı Felâket* (Aziz Korkmaz, Yay. Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kâzım [Karabekir]. (2006). *Hayatım*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Mehmed Nuri [Conker] (Kurmaya Binbaşı). (2010). *Zâbit ve Kumandan*. Ankara: Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları.

Mustafa Hilmi (Miralay). (H. 1325). *Hazarda ve Seferde Piyade, Birinci Kitap, Yeni Piyade Talimnâmesi Şerhi*. İstanbul: Otto Kayel Kitabhanesi.

Mustafa Hilmi (Miralay). (H. 1327). *Hazarda ve Seferde Piyade, Talimnâme Şerhi, Birinci Kitap, İkinci Kısım*. İstanbul: Otto Kayel Kitabhanesi.

Mustafa Hilmi (Miralay). (H. 1328). *Piyade Efradına Mahsus Hıdmet-i Askeriye Dersleri*. Dersaadet: Kitabhane-i İslam ve Askerî.

Mustafa Kemal [Atatürk] (Kurmaya Yarbay). (2010). *Zâbit ve Kumandan ile Hasb-ı Hâl*. Ankara: Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları.

Nâsır (Binbaşı) ve Mustafa Ragıp (Binbaşı). (H. 1307). *Piyade Sınıfına Mahsus Dâhiliye ve Seferiyyeden Mevadd-ı Mücmeleyi Havî Malumât ve Terbiye-i Askeriye*. İstanbul: Mekteb-i Fünun-u Harbiyye-i Şahane Matbaası.

- Piyade Dâhiliye Kanunnâme-i Hümayunu*. (H. 1310). İstanbul: Mekteb-i Fünun-u Harbiyye-i Şahane Matbaası.
- Piyade Dâhiliye Kanunnâme-i Hümayunu*. (H. 1314). İstanbul: Mekteb-i Fünun-u Harbiyye-i Şahane Matbaası.
- Prens Derhanloh. (Alman İmparatoru Yaver-i Harplerinden). (H. 1315). *Piyade Mektupları, Cilt: 1* (Ahmed Refik, Çev.). İstanbul: Artin Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası.
- Sait Pertev [Demirhan]. (2012). *Balkan Savaşı'nda Büyük Genel Karargâh* (Sema Demirtaş, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Seferberlik Nizamnâmesi*, (1905). İstanbul: Harbiyye-i Askeriyye Matbaası.
- Tüccarzâde İbrahim Hilmi. (2012). *Balkan Harbi'ni Niçin Kaybettik?* (Mecit Yıldız ve Hamdi Akyol, Yay. Haz.). İstanbul: İz Yayıncılık.

Araştırma Eserleri

- Archer, C. I, Ferris, J. R, Herwig, H. H ve Travers, T. H. E. (2006). *Dünya Savaş Tarihi* (Cem Demirkan, Çev.). İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık.
- Bacanlı, H. (2003). *Balkan Savaşına Ait Hatıratların Muhteva Analizi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bröckling, U. (2008). *Disiplin, Askeri İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi* (Veysel Atayman, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Keegan, J. (2007). *Savaş Sanatı Tarihi* (Selma Koçak, Çev.). İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Parker, G. (2014). Hanedan Savaşları (1494-1660). G. Parker, (Ed.), *Cambridge Savaş Tarihi* (Fusun-Can Tayanç, Çev.) içinde (ss. 163-182). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Satılmış, Y. (2016). *II. Abdülhamid Döneminde Mektepten Cepheye Osmanlı Piyade Zâbiti (1876-1909)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.
- Tetik, F. (2018). *Sultanın Silahları, II. Abdülhamid Dönemi Savunma Sanayii ve Silah Teknolojisi (1876-1908)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Toker, H. ve Aslan, N. (2009). *Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri* (Cilt I-III). Ankara: Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları.
- Turan, B., Aslan, N. ve Erzan, Z. (2010). *Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri* (Cilt I-II). Ankara: Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları.
- Yeşil, F. (2011). *Aydınlanma Çağında Bir Osmanlı Kâtibi Ebubekir Râtib Efendi (1750-1799)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yıldız, G. (2009). *Neferin Adı Yok, Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Makaleler

- Geçer, K. T. (2012). XIX. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Rütbe Terfi Uygulamaları ve 1870 Tarihli Terfi'-i Rütbe Nizâmnamesi. *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1(19), 1-42.

Ekler

Ek 1. Zabıtların Taşınması Gereken Özellikler ve Açıklamaları¹⁷

Zabıtların Taşınması Gereken Özellikler	Zabıtların Taşınması Gereken Özelliklerin Açıklamaları
Sürat-i karar	“Zabıtın sürat-i karara mâlik olması şart-ı azimdir. Çünkü tâli-i muharebe ekseriya bir dakikaya bağlı bulunduğu cihetle bu esnada sürat-i karar hassasına malikiyeti ile lazım gelen tertibat-ı mükemmeleyi ahz eden bir zabıt, maiyeti efradını en büyük bir felaketten kurtarır. Bunun için de zabitan basiret-i mükemmele sahibi olarak muharebenin her anından, her safhasından maiyetindeki efradın ne türlü hareket edebileceğini istidlal etmesi lazım gelir. Biz buna cesaret-i fikriye de diyebiliriz.”
-Metanet -Hâkimiyet-i nefis	-Metanet: “Esna-yı harbde vukua gelen bir ân-ı felakette azim ve şiddetin felakete karşı mukavemetidir. Eğer bu metanet, ân-ı felaketin devamı müddetince imtidad (uzamak) ederse o zaman sebat nâmı alır. Metanet, ruhun bir hareket-i âniyesinden ibaret ise de sebat kuvve-yi akliyyeye de müsteniden vukua gelir.” -Hâkimiyet-i nefis: “İnsanın en heyecanlı zamanlarda, muharebenin en müthiş dakikalarında muvazenet-i fikriye ve akliyesini kaybetmeyip tesirsiz bir surette icra-yı hareket etmesi demektir.”
Sürat-i intikal	“Temin-i muzafferiyetin vasıta-i müessiresidir. Ansızın vukua gelen bir felakete karşı mukavemet için lazım gelen vesaiti süratle keşfetmek hassasıdır.”
Kendiliğinden hareket etmek (inisiyatif)	“Muharebede vukua gelen her hâli, her vaziyeti doğru bir surette anlamaya ve ona göre en münasip bir karar vererek[,] bu kararı evvelce mafevkten [üst] alınan emrin haricinde olmamak üzere[,] mesuliyeti deruhte ederek icra eylemeye medar olan havassın heyet-i mecmuasıdır. Bu hassayı layıkıyla ibraz etmek için zabıtın fûnun-u askeriyeye hakkıyla vâkîf olması lazım ise de bundan başka bir hassa-i fitriyyeye de malik bulunması iktiza eder.”
Hubb-u şân	“Bir zabıti akrân ve emsal arasında haiz-i şân etmeye, iktisab-ı malumat hususunda teşvik eylemeye en birinci vasıttır.”

¹⁷ bk. (Ahmed Refik, 1325, ss. 2-14).

<p>-Kuvve-i hafzâ -Cesaret -Sadakat -Beşere vukuf</p>	<p>-Kuvve-i hafzâ: “Sürat-i kararın muaveneti olduğu takdirde bir zabitin rehber-i hakikisi makamına kaim olur.” -Cesaret: “Zabitin maiyetindeki efradına bir numune-i kahramane teşkil etmesini sağlar.” -Sadakat: “Maiyet-i efradında sadakat hissi ve istikameti tevliid eden bir zabıt, yarı muzaffer sayılır.” -Beşere vukuf: “Zabitin tabi’at-ı beşeriye esrarına vâkıf olması iktiza eder. Zira maiyetinde bulunan efradın hissiyat ve efkârına vâkıf olmak bir zabıt için havass-ı esasiyedendir.” “Zabıt ile neferin ortak bulunabileceği en güzide hisler ise hissiyat-ı diniye ile padişaha muhabbet hisleridir.”</p>
<p>Efrada karşı muhabbet ve icra-yı nüfuz</p>	<p>“Zabitin efradı korkutmaktan ziyade efratta kendisine karşı bir muhabbet hâsil etmesi, yani efrada kendini sevdirmesi muharebenin tehlikeli zamanlarında en mühim şerâ’it-i muvaffakiyettan ma’duddur (Hesap edilen, sayılan). Çünkü efrada korku ihsas etmek kolay ise de korku bir zbit için şayan-ı itimad bir kuvve-i istinadiye teşkil edemez. Muhabbet, tevliid-i sadakate bir vasita-i nevaziş (okşayış, iltifat) makamına kaim olur.”</p>

Ek 2. Osmanlı Ordu Teşkilatında Rütbelere ve Zabıtların Komuta Ettiği Birlikler (1827-1910)¹⁸

Rütbe	Komuta Ettiği Birlik	Açıklama	
Müşir	Ordu Kumandanı	-	Erkân (Paşa)
Birinci Ferik	Kolordu Kumandanı	1910 yılında eklenmiştir.	
Ferik	Tümen Kumandanı	-	
Mirliva	Liva Kumandanı	-	
Miralay	Alay Kumandanı	-	Büyük Zabitan
Ka'immakam	Alay Kumandan Yardımcısı	-	
Binbaşı	Tabur Kumandanı	-	
Sağ Kolağası	Dört Bölükten Oluşan Sağ Kol Kumandanı	1910 yılında Kolağası rütbesi lağvedilmiştir.	Zabitan
Sol Kolağası	Dört Bölükten Oluşan Sol Kol Kumandanı		
Yüzbaşı	Bölük Kumandanı	-	
Mülazım	Takım Kumandanı	-	
Başçavuş	-	-	Küçük Zabitan
Çavuş	-	-	
Onbaşı	-	-	

¹⁸ bk. (Geçer, 2012, s. 3). Bu tablonun hazırlanmasında yararlanılan kaynaktaki tabloda alay emini, tabur kâtibi ve bölük emini de bulunmakla birlikte, bu kadrolar, çalışmamızın muhtevası gereği düzenlenen yeni tabloda gösterilmemiştir. Ayrıca belirtmelidir ki ordu teşkilatı gereği subayların rütbelere göre hangi birliğe komuta edecekleri belirlenmiş ise de bunun gerçekte bu kadar düzenli uygulanmadığı ve pek çok Ka'immakam (Yarbay) ve Miralay (Albay) rütbesindeki üst subayın Birinci Dünya Savaşı ile Türk İstiklal Savaşı'nda tümen idaresinden sorumlu kadrolara getirildikleri bilinen bir gerçektir. Bu durumun örnekleri için bk. (Toker-Aslan, 2009; Betül-Aslan, 2010).

Ek 3. Subayların Savaş Döneminde Yanlarında Götüremeleri Gereken Malzemeler¹⁹

Subayın kendi üzerindeki elbise ve eşyası ile sandığında bulunması gereken eşyalar: resmî setre, çizme (iç çamaşırı, çizme pantolonu), eldiven, kılıç, sahip olduğu nişanlar, dürbün, fişeklik, revolver ve harita çantası. Bu çantada; takrir kâğıt ve zarfları, Hıdemât-ı Seferiye Nizamname-i Hümayunu, harekât icra olunan mıntıkanın haritaları, renkli kurşun kalemler ve birkaç tabaka adi beyaz kâğıt bulunmalıdır.

Her bir subayın yanında bir Kur'an-ı Kerim bulunması lazımdır. Subay, yanına alacağı paranın büyük kısmını boynuna asılı bir torbaya koymalıdır. Subayın yanında (elbise ceplerinde); saat, çakı, su için küçük şişe, sigara yakmak için bir çakmak (İçmeyenlerde de bulunacaktır.), cüzdan, sigara kutusu, şahsa ait mühür, düdük ve pusula da bulunmalıdır. Bunun yanında, elbisenin içine yapılacak bir iç cepte; sargı ve yara üstüne yapıştırmaya mahsus İngiliz yakısı, askı bezi ile biraz temiz pamuk da bir küçük torbacık içerisinde bulunacak, ancak bütün bu malzemeler vücutta uygunsuz bir şişkinlik hâsil etmeyecek şekilde yerleştirilecektir.

Muharebe esnasında büyük ağırlıklar kıtaya pek geç ulaşacağından, subayların ordugâh veya konaklarda kendilerine lazım olacak şeyleri sağlam bir büyük çantada yanlarında bulundurmaları da tavsiye edilmekteydi. Bu çanta içerisinde; tam bir iç çamaşır (don, gömlek, fanila, bir çift çorap), bir bel kuşağı, bir çift eldiven, bir çatal, bıçak ve kaşık, biraz kahve, çay ve şeker, biraz peksimet veya bisküvi ve çikolata, biraz tütün veya yapılmış sigara, mum ve küçük bir fener ve bir de ihtiyat fesi bulunmalıdır.

Bunların dışında lazım olan şeyler bir sandık içerisine düzenli şekilde yerleştirilmelidir. Bu sandığa da şahsa ait evrak ile hesapları ve adresleri vb. şeyleri yazdığı defter ve mektup kâğıtlarıyla kalemler konmalıdır. Sandığın üst tarafında bilcümle iç çamaşırı ile tıraş olmak için ustura, sabun, tıraş hokkası, fırçası ve aynası, kâğıda sarılmış birkaç mum, dikiş alet ve edevatı, tahtakurusu tozu, elbise fırçası, bir pantolon askısı, bir çift hazır çizme pençe ve ökçesi bulunmalıdır. Çantanın alt tarafına da bir kat elbise (setre, pantolon, ceket) ve onun altına da bir çift çizme ve bir çift potin yerleştirilir. Toplamda subayın sefer sırasında iki takım elbisesi/üniforması olmalıdır. İklim ve coğrafya şartları nedeniyle bunların birisi ince, diğeri kalın çuhadan yapılmış olmalıdır.

¹⁹ bk. (Ali Fâzıl, 1323, ss. 4-7).